ISSN 1303-5290

ATATÜRK YOLU DERGİSİ

JOURNAL OF ATATÜRK YOLU

Ankara Üniversitesi
Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Ankara University
Institute of Turkish Revolution History

Güz /Autumn 2018 **Sayı / Issue: 63**

TEKNİK SEKRETER/TECHNICAL SECRETARY:
Sevinç AKTAŞ
Yönetim Yeri/ Place of Administration: Ankara Üniversitesi
Yazışma Adresi/ Correspondence Address: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Gümüşdere 60. Yıl Yerleşkesi, Fatih Cad. No: 33 06280
Keçiören Yolu / Ankara

ATATÜRK YOLU (ISSN 1303-5290)

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nce yılda iki kez yayınlanan hakemli bir dergidir. Yaygın süreli bir yayındır.
The Journal of Atatürk Yolu is a peer-reviewed and scholarly periodical, published biannually by the Institute of Turkish Revolution History, Ankara University.

Dergi, TUBİTAK ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı, ASOS (Akademia Sosyal Bilimler İndeksi) ve EBSCO tarafından taranmaktadır. Dergiye gönderilen yazı ve fotoğraflar iade edilmez. Bu dergide yayınlanan yazılardaki bilimsel içerik ve fikirler yazarlara aittir.
The journal is indexed by TÜBİTAK ULAKBİM, ASOS and EBSCO. The manuscripts and pictures sent to the journal can not be given back. The scientific content and ideas within an article belong to its author.

İncitaşı Sokak No: 1006510
Beşevler / ANKARA
Tel: 0 (312) 213 66 55
Basım Tarihi:

ATATÜRK YOLU DERGİSİ / JOURNAL OF ATATÜRK YOLU
GÜZ/AUTUMN: 2018 SAYI/ISSUE: 63

SAHİBİ ve GENEL YAYIN YÖNETMENİ/ OWNER AND EXECUTIVE EDITOR:
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü/ Responsible Redactor in Chief:
Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü adına
Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN

EDİTÖR/EDITOR:
Doç. Dr. Necdet AYSAL

YAYIN KURULU/ EDITORIAL BOARD:
Prof. Dr. Mesut ÇAPA (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Bige SÜKAN (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan UZUN (Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Necdet AYSAL (Ankara Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Sedef BULUT (Ankara Üniversitesi)

DANIŞMA KURULU/ ADVISORY BOARD:
Prof. Dr. Tülay Alim BARAN (Yeditepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Recep BOZTEMUR (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Fevzi DEMİR (Mersin Üniversitesi)
Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. George GAWRYCH (Baylor Üniversitesi, ABD)
Prof. Dr. İhsan GÜNEŞ (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Neşe ÖZDEN (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Musa QASIMLI (Bakü Devlet Üniversitesi, Azerbaycan)
Prof. Dr. Mustafa YILMAZ (Hacettepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Roza ABDYKULOVA (Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Kırgızistan)

BU SAYININ HAKEMLERİ/REFEREES OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Osman AKANDERE (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Yasemin DOĞANER (Hacettepe Üniversitesi)
Prof.. Dr. Şaduman HALICI (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Necdet HAYTA (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Zafer KOYLU (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet OKUR (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Sadık SARISAMAN (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Haluk SELVİ (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa YILMAZ (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Behçet Kemal YEŞİLBURSA (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Samiye YÜCEER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Sadiye TUTSAK (Uşak Üniversitesi)
Doç. Dr. Elnur AGAYEV (Lefke Avrupa Üniversitesi)
Doç. Dr. Bengül BOLAT (Ahi Evran Üniversitesi)
Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Esma TORUN ÇELİK (Kocaeli Üniversitesi)
Doç. Dr. Nurten ÇETİN (Trakya Üniversitesi)
Doç. Dr. Sabit DOKUYAN (Düzce Üniversitesi)
Doç. Dr. Doğan DUMAN (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN (Adnan Menderes Üniversitesi)
Doç. Dr. Alev GÖZCÜ (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Murat KARATAŞ (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet KAYA (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Doç. Dr. Celal METİN (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Doç. Dr. Nuray ÖZDEMİR (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Doç. Dr. Yüksel ÖZGEN (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Doç. Dr. Serdar SARISIR (Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Serap TAŞDEMİR (İnönü Üniversitesi)
Doç. Dr. Melih TINAL (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Dr. Öğretim Üyesi Yaşar BAYTAL (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğretim Üyesi Tuğba BELENLİ (Gazi Üniversitesi)
Dr. Öğretim Üyesi Togay Seçkin BİRBUDAK (Gazi Üniversitesi)
Dr. Öğretim Üyesi Mahmut BOLAT (Ahi Evran Üniversitesi)
Dr. Öğretim Üyesi Olcay Özkaya DUMAN (Mustafa Kemal Üniversitesi)
Dr. Öğretim Üyesi Hüseyin KALEMLİ (Nevşehir Hacıbektaş Üniversitesi)
Dr. Öğretim Üyesi Fahri KILIÇ (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Dr. Öğretim Üyesi Ali Ulvi ÖZDEMİR (Ahi Evran Üniversitesi)
Dr. Öğretim Üyesi Zekeriya TÜRKMEN (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)
Dr. Demo Ahmet ASLAN (Ankara Üniversitesi)
Dr. Hasan DİNÇER (Ankara Üniversitesi)
Dr. Cağfer GÜLER (Ankara Üniversitesi)

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü

ATATÜRK YOLU DERGİSİ

Ankara University Institute of Turkish Revolution History

JOURNAL OF ATATÜRK YOLU

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Makaleler / Articles

AKTER, Ahmet; Halkevleri Bütçesi İçin Bir Deneme: Gelir-Gider Tablosunun Tespiti
A Trial for the People's Houses Budget: Determination of Income-Expenditure Tables 1

ARSLAN, H. Tolga; Darülfünun'dan İstanbul Üniversitesi'ne Felsefe Öğreniminin Yapılandırılması
Structuring the Philosophy Education from Darülfünun to Istanbul University 51

ASLAN, Demo Ahmet; "Gürbüz Türk Milleti İçin Gürbüz Türk Çocuğu": 23 Nisan Çocuk Bayramı
"The Healthy Turkish Child for a Healthy Turkish Nation": April 23rd Children's Day 87

BOZKURT, Celil; Millî Mücadele'de Bartın ve Havalisi Komutanlığı (Zonguldak Müfrezesi)
Bartın and Appendage Commandership at the Time of National Struggle (Zonguldak Battalion) 115

BULUT, Sedef; Millî Mücadele Dönemiyle İlgili Görsel Bir Eser: "Anadolu Hediyesi"
A Visual Work Regarding the National Struggle Period: "Anadolu Hediyesi" 133

EREN, Ali Asgar - TUNA, Serkan; Birinci Sanayi Planı Kapsamında Kurulan Sümerbank Dokuma Fabrikalarında Beslenme, Giyim, Kreş ve Okul Olanakları (1935-1950)
Nutrition, Clothing, Kindergarten and School Facilities Provided by Sümerbank Textile Factories Founded According to the First Five Year Plan Made by the Turkish Republic (1935-1950) 165

KARA, Bülent; Mustafa Kemal Paşa'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki İlk Beyanatı ve Bu Beyanata Dayalı Kişisel Özelliklerinin Tahlili
Mustafa Kemal Pasha's First Declaration to the Grand National Assembly of Turkey and Analysis of His Personal Characteristics Based on it 203

ÖZSÜER, Esra; I. Dünya Savaşı'nda Yunanistan'ın Tarafsızlığına Karşı Venizelos-"Entente Cordiale" İşbirliği ve Propaganda Çalışmaları
Venizelos- "Entente Cordiale" Collaboration and Propaganda Activities Against Neutrality Of Greece in World War 1st 241

SÖNMEZ, Şinasi; İkinci Dünya Savaşı Öncesi İngiliz-Fransız-Türk İttifakının Fransız Basınına Yansımaları (1939)
English-French-Turkish Alliance Reflection from French Press before the Second World War (1939) 275

TORUN ÇELİK, Esma; Çok Partili Hayatın İlk Yıllarında Kocaeli'nde Siyasal Hayat (1945-1960)
Political Life in Kocaeli in the First Years of Multi-Party System (1945-1960) *301*

TURAN, Orhan; İngiliz Büyükelçisi Gerard Lowther'in Gözünden Osmanlı Devleti'nin Dış İlişkileri (1908-1909)
Foreign Affairs of the Ottoman State in the Perspectives of the British Ambassador Gerard Lowther (1908-1909) 343

UNAT, Kadri; 1943 Adapazarı-Hendek Depremi ve Yankıları
1943 Adapazarı-Hendek Earthquake and its Impacts 365

YANARDAĞ, Ayşe; Erken Cumhuriyet Dönemi Milli Eğitim Tartışmalarında Ali Haydar Bey'in "Milli Terbiye" Başlıklı Raporu
Ali Haydar's "National Education" Works on National Education Discussions 387

Çeviri ve Transkripsiyonlar / Translation and Transcriptions

AYSAL, Necdet - ARSLAN, Lütfi; Türkiye'nin Sağlık ve Toplumsal Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilâyeti
Sanitary and Social Geography of Turkey: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Province 419

Kitap Tanıtımları / Book Reviews

ÖZİNAN, Barış; Mustafa Budak, Misâk-ı Millî'den Lozan'a İdealden Gerçeğe Türk Dış Politikası, 5.Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2014..... 453

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi
Sayı: 63, Güz 2018, s. 365-385
Makalenin geliş ve kabul tarihleri: 11.06.2018-24.09.2018

1943 ADAPAZARI-HENDEK DEPREMİ ve YANKILARI

Kadri UNAT[*]

ÖZ

Depremselliği yüksek olan bir coğrafya üzerinde bulunan Türkiye'de kuruluşundan itibaren çok sayıda yer sarsıntısı gerçekleşmiştir. Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde, yani Türkiye'nin birinci derece deprem bölgesinde yer alan Adapazarı ve civarında da çeşitli tarihlerde yer sarsıntıları gerçekleşmiştir. Söz konusu depremlerin ilki ise 20 Haziran 1943'te meydana gelen Adapazarı-Hendek depremidir. 18.30 sularında ve 6,6 büyüklüğünde gerçekleşen deprem, Mercalli ölçeğine göre 9 şiddetinde hissedilmiştir. Yer sarsıntısı, birinci derece deprem bölgesinin neredeyse tamamında hissedilmekle birlikte merkez üssü Adapazarı olduğu için asıl yıkım Adapazarı ve Hendek'te yaşanmıştır. Adapazarı'nın üçte ikisinin yıkılmasına neden olan deprem; 346 kişinin ölümü, çok sayıda kişinin yaralanması, elektrik ağının çökmesi ve birçok vatandaşın evsiz kalmasıyla sonuçlanmıştır. Bunun üzerine Ankara, Bolu, Eskişehir, İzmit ve İstanbul gibi illerden bölgeye sağlık ekipleri ile yardım malzemeleri sevk edilmiş, Kızılay Cemiyeti de Adapazarı'na ekiplerini göndermek suretiyle sürece dâhil olmuştur. Yardımlar sadece kurumsal düzeyde kalmamış, siviller tarafından birtakım yardım kampanyaları da düzenlenmiştir. Savaşın olumsuz etkilerinin büyük oranda hissedildiği, Milli Korunma Kanunu'nun yürürlükte olduğu, karaborsacılığın başı çektiği ve toplumun yaşam standardının kötüleştiği bir ortamda meydana gelen depremden sonra Anadolu insanının Adapazarı ve Hendek için yardım kampanyalarına elinden geldiği oranda destek olması dikkate değerdir. Çünkü İkinci Dünya Savaşı'nın gündemi belirlediği bir dönemde meydana gelen deprem, bütün dikkatleri Adapazarı'na çevirmiş ve ulusal basında geniş yankı uyandırmanın yanı sıra, TBMM'nin de ana konularından birini oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Adapazarı, Hendek, Deprem, 20 Haziran 1943.*

---

[*] Öğr. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, E-posta: unat@ankara.edu.tr

1943 ADAPAZARI-HENDEK EARTHQUAKE AND ITS IMPACTS

ABSTRACT

Turkey, where the seismicity is high, has witnessed a large number of earth tremors since its foundation as a republic. In the North Anatolian fault line, in other words in Adapazarı and around, which is located in the first degree fault line of Turkey, a lot of earth tremors occured. The first of them is the Adapazarı-Hendek earthquake which occured on 20th June 1943. This earthquake which occured at 18.30 and in 6.6 magnitude was felt as 9 degree intensity according to the Mercalli scale. Besides the aforesaid earth tremor was felt almost in the whole area of the first degree seismic zone, the real destruction occured in Adapazarı and Hendek since Adapazarı was the epicentre of the earthquake. The earthquake destroyed two third of Adapazarı, killed 346 people, hurt a lot of people, damaged the electricity and then a great number of people lost their homes. Thereupon health teams and aid supplies were transported to the damaged area from Ankara, Bolu, Eskişehir, İzmit and İstanbul. Also Kızılay Association participated to this aid organization by sending its aid teams. Along with the institutional aids, the civilians also organized aid campaigns. Particulary in a tough atmosphere of the Second World War the support and aid campaigns of the Anatolian people for Adapazarı and Hendek are quite remarkable. This earthquake drew all attention towards Adapazarı, had a broad repercussion in national press and became the first topic in Turkish Grand National Assembly.

Keywords*: Adapazarı, Hendek, Earthquake, 20 June 1943.*

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca, çok büyük can ve mal kayıplarına neden olan doğal felaketlerle karşı karşıya kalınmıştır. Bu doğal felaketlerin başında da ekonomik ve sosyal açıdan büyük yıkımlara yol açan depremler yer almaktadır.[1] Diğer bir deyişle deprem, tarih boyunca insan ve insan faaliyetlerini etkileyen önemli faktörlerden biri olmuş ve olmaya devam etmektedir. Ancak her yerde meydana gelmediği gibi doğurduğu sonuçlar da farklı olabilmektedir.[2] Türkiye Cumhuriyeti de kuruluşundan bu yana birçok depreme sahne olmuş, dolayısıyla da ülke insanı ve ekonomisi büyük zararlar görmüştür. Bunun etkisiyle deprem teknolojisi sürekli geliştirilmeye

[1] Hilal Yalçın vd., "Türkiye ve Yakın Çevresinin Aktif Fay Hatları Veri Bankası ve Deprem Tehlikesinin Araştırılması", **Hacettepe Üniversitesi Yerbilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Bülteni,** 34(3), 2013, s. 134.

[2] Şenol Dolunay, "Deprem, Dünya ve Türkiye", **Türk Yurdu,** Kasım 1999, Cilt: 19, Sayı: 147, s. 3.

çalışılmış ve Türkiye'nin tektonik yapısıyla ilgili çok sayıda bilimsel araştırmalar yapılmıştır. Türkiye'de meydana gelen depremler jeolojik araştırmaların yanı sıra çok sayıda ekonomik, psikolojik, sosyolojik ve tarihsel incelemelere de konu olmuştur.

Türkiye, Dünya'nın önemli deprem kuşaklarından biri olan Alp-Himalaya Kuşağı üzerinde, diğer bir deyişle "Akdeniz Deprem Kuşağı"nda yer almaktadır.[3] Karmaşık jeolojik yapısı ve jeodinamik konumundan dolayı çok sayıda aktif fay hattına sahip olup, depremlerin yoğun yaşandığı ülkelerden biridir. Türkiye ve yakın çevresinin depremselliği, Afrika ve Arabistan levhalarının Avrasya levhasına göre kuzey yönlü hareketliliğinden kaynaklanmaktadır. Zira bu kuzey yönlü hareket Anadolu levhasının, sırasıyla sağ ve sol yanal doğrultu atımlı Kuzey Anadolu ve Doğu Anadolu Fay hatları boyunca batıya doğru yaklaşık 24 mm/yıl bir hızla ve saat yönünün tersinde dönerek hareket etmesine neden olmaktadır.[4] Türkiye'de üç adet önemli fay hattı bulunmaktadır. Bunlar; Kuzey Anadolu Fay Hattı, Batı Anadolu Fay Hattı ve Doğu Anadolu Fay Hattı'dır.[5]

Türkiye, söz konusu jeolojik yapının etkisiyle kuruluşundan itibaren çok sayıda depremle karşı karşıya kalmıştır. 13 Mayıs 1924 tarihli Çaykara depremi ile başlayan yer sarsıntıları; Pasinler, Afyon-Dinar, Milas, Finike, Kars, İzmir-Torbalı, Sivas-Suşehri, Hakkâri, Denizli-Çivril, Bingöl, Erdek, Digor, Kars-Kötek, Kırşehir, İzmir-Dikili ve Tercan depremleriyle devam etmiştir. 1924-1939 yılları arasında yaşanan bu depremler sonucunda 3864 insan hayatını kaybetmiş ve çok sayıda konut yıkılmıştır.[6]

Bu depremlerden sonra Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde bulunan Erzincan'da 27 Aralık 1939'da meydana gelen deprem ise Cumhuriyet döneminin ilk büyük depremi olma özelliğine sahiptir. Merkez üssü Erzincan olan depremin şiddeti 8 civarında ölçülmüştür. Yapılan tespitlere göre deprem sonucunda; 32968 insan hayatını kaybetmiş, 116720 konut yıkılmış ve çok sayıda hayvan telef olmuştur.[7] Depremin yaşandığı dönemde

---

[3] M. Yıldız Hoşgören, "İstanbul ve Deprem", **Türk Coğrafya Dergisi,** Sayı: 35, İstanbul, 2000, s. 2.

[4] Yalçın vd., **a.g.m.**, s. 135-136.

[5] **Deprem**, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1986, s. 26-27.

[6] Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü Deprem Araştırma Dairesi verilerine göre; 1923-2012 yılları arasında Türkiye'de 213 büyük deprem meydana gelmiştir. Yapılan araştırmaya göre bu depremlerde 75198 insan hayatını kaybetmiş ve 566 bin yıkık veya ağır hasarlı konut tespit edilmiştir. TMMOB Makine Mühendisleri Odası, **Türkiye'de Deprem Gerçeği ve TMMOB Makine Mühendisleri Odasının Önerileri (Oda Raporu)**, (2. Baskı), Ankamat Matb., Ankara, 2012, s. 1-8.

[7] İlhan Haçin, "1939 Erzincan Büyük Depremi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** Sayı: 88, Mart 2014, s. 40.

"Büyük Anadolu Zelzelesi" olarak isimlendirilmesi de doğurduğu vahim sonuçlardan kaynaklanmaktadır.[8] Erzincan depreminin konumuz açısından önemi, Cumhuriyet döneminde Kuzey Anadolu Fay Hattı'nda meydana gelen ilk büyük deprem olması ve fayda birtakım hareketlilikler gözlemlenmeye başlamasıdır.[9]

Bu çalışma 20 Haziran 1943'te meydana gelen Adapazarı-Hendek depremini tarihsel açıdan incelemektedir. Tema olarak Adapazarı-Hendek depreminin belirlenmesinde, bu depremin Cumhuriyet döneminin ilk büyük yer sarsıntılarından biri olması, bu tarihten sonra bölgede yaşanan felaketlerin habercisi olma özelliğini taşıması ve geniş yankı uyandırması belirleyici olmuştur. Ayrıca bu depremi tarihsel açıdan ve doğrudan inceleyen herhangi bir akademik çalışmanın tespit edilememiş olması da Adapazarı-Hendek depreminin incelenmesinde etkiye sahiptir. Bu çerçevede Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Anadolu Ajansı, TBMM Tutanakları ve ulusal basından yararlanmak suretiyle Adapazarı-Hendek depremi, depremden sonra alınan önlemler, yapılan yardım çalışmaları, depremin bilançosu ve yankıları incelenmeye çalışılmıştır.

Adapazarı Havzası ve Adapazarı-Hendek Depremi

Adapazarı ve çevresini tarih boyunca etkileyen depremlerin kaynağını Kuzey Anadolu Fay Hattı oluşturmuştur. Kuzey Anadolu Fay Hattı sınırları içinde yer alan Adapazarı Havzası; düşük eğimli, faylanma oranı yüksek ve 600 kilometre kare civarında bir alandan oluşmaktadır. Ortasından Sakarya Nehri akmakta olan Havza; Doğu-Batı doğrultulu olup Kuzey Anadolu Fay Hattı'nın farklı bölümlerini içermenin yanı sıra Kuzey Doğu ile Güney Batı doğrultulu çok sayıda faya sahiptir.[10] Bu durumun bir sonucu olarak Cumhuriyet döneminde Adapazarı'nda; 1943, 1957, 1969 ve 1999'da olmak üzere dört büyük deprem meydana gelmiştir.

Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde yer alan yerleşim yerleri 20 Haziran 1943 tarihinde küçük yer sarsıntılarıyla başlamıştır. Anadolu Ajansı'nın aktardığına göre sabah saat 09.00'da ülkenin çeşitli yerlerinde küçük çaplı

---

[8] Ayrıntılı bilgi için bkz. Fatih Tuğluoğlu, "1939 Büyük Anadolu Zelzelesi ve Erzincan Vilayetinde Yardım Faaliyetleri", **Turkish Studies,** Volume 7, İssue 4, December 2015, s. 113-136.

[9] İhsan Ketin, "San Andreas ve Kuzey Anadolu Fayları Arasında Bir Karşılaştırma", **Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni,** Nisan 1976, s. 153.

[10] Zeynep Aktuna, **Dikmen Köyü (Hendek-Adapazarı) Çevresi Olası Polimetalik Cevherleşmesi ve Ayrışım Zonu Çevresel Etkileri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü), İstanbul, 2006, s. 39-40.

depremler meydana gelmiş, ancak bu sarsıntılar herhangi bir hasara neden olmamıştır.[11] Adapazarı-Hendek depremi de aynı gün, yani 20 Haziran Pazar akşamı meydana gelmiştir. Kandilli Rasathanesi yer sarsıntısının ardından yayınladığı açıklamada; yaz saatiyle 18.33'te büyük bir deprem olduğunu, ancak sarsıntının etkisiyle ölçüm aletlerinin kalemleri yerlerinden fırladığı için depremin aşamalarının ve şiddetinin kaydedilemediğini belirtmiştir.[12] Merkez üssü Adapazarı olmakla birlikte deprem; Ankara, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Eskişehir, Erzincan, İzmir, İzmit ile İstanbul'da da hissedilmiş[13] ve ufak çaplı hasarlara yol açmıştır.[14]

Depremi yaşayanlar, kendileriyle yapılan röportajlarda durumun vahametini gözler önüne sermektedir. Depremzedeler, basın mensuplarının kendileriyle gerçekleştirdiği röportajlarda depremin büyük bir gürültüyle başladığını, çeşitli binaların tamamen yıkıldığını ve enkaz altında kalanların önemli bir kısmının hayatlarını kaybettiğini ifade etmiştir.[15] Röportajlardan hareketle deprem gününde tam bir kaos, yıkım, korku, can pazarı ve çaresizlik hakimdir. Bunların yanı sıra ilk bakışta depremin büyük hasara ve çok sayıda can kaybına neden olduğu anlaşılmaktadır.

Henüz resmi rakamların açıklanmadığı bir ortamda basın da buna dikkat çekmiş ve deprem bölgesine ulaşabilen muhabirleri aracılığıyla toplumu bilgilendirmeye çalışmıştır. Ulusal basın, muhabirlerin depremle ilgili gözlemlerini ilk sayfalarda yer vermiştir. Böylelikle deprem ülkenin gündemine oturmuştur. Söz konusu yansımalara göre, deprem ağırlıklı olarak Adapazarı, Hendek, Geyve, Düzce ve Bolu'da hissedilmiş olup en çok zarar gören yerleşim yerlerinin Adapazarı ve Hendek olmuştur. Çeşitli basın organlarının üzerinde durduğu ortak konulardan biri de Adapazarı'nın büyük bir bölümünün yıkıldığı, elektrik-su-iletişim ağlarının zarar gördüğü ve çok sayıda vatandaşın hayatını kaybettiği yönündedir.[16] Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere deprem, Türkiye'de geniş bir yankı uyandırmış, ancak ilk

[11] **Ulus,** 21 Haziran 1943.

[12] Açıklama şu şekildedir: "Bugün yaz saatile 18'i 33 dakika 1 saniye geçe çok şiddetli bir zelzele kaydedilmiştir. Aletlerimizin kalemleri, daha ilk anda isli kağıdlar üzerinden dışarıya çıktığından zelzelenin safhaları kaydedilememiş ve ciheti hakkında bir fikir alınamamıştır. Yalnız İstanbul vilayeti dâhilinde azami 50 kilometre mesafede tahmin edilen merkez üstünde arızalar yapmış olması muhtemeldir. Raporumuzu yazarken ikinci bir zelzele kaydettik. Bu da yaz saatile 19'u 48 dakika 30 saniye geçe olmuş ve birincisine nazaran biraz daha hafifçe olarak aynı merkezden gelmiştir." **Cumhuriyet,** 21 Haziran 1943; **Vatan**, 21 Haziran 1943.

[13] **Ulus,** 21 Haziran 1943.

[14] **Cumhuriyet,** 21 Haziran 1943.

[15] **Akşam,** 24 Haziran 1943; **Cumhuriyet,** 22 Haziran 1943.

[16] **Akşam,** 21 Haziran 1943; **Cumhuriyet,** 21 Haziran 1943; **Ulus,** 21 Haziran 1943; **Vatan**, 21 Haziran 1943.

gün itibariyle Adapazarı ile doğrudan iletişim kurulamaması, deprem bölgesinden sağlıklı bilgiler alınmasını engellemiştir.

Bununla birlikte civardaki il ve ilçeler Adapazarı ile Hendek'e hem yardım ekipleri hem de çeşitli yardım malzemeleri göndermeye başlamıştır. İzmit, Eskişehir, Ankara, Bolu ve İstanbul'dan gönderilen ilk trenler, 20 Haziran gecesi Adapazarı'na ulaşmış ve yardım çalışmalarına başlamıştır. Deprem bölgesine ulaşan ilk yardım treni İzmit'ten hareket etmiştir.[17] Basına da yansıyan bu gelişmeye göre; İzmit'ten Adapazarı'na bir imdat treni ile çok sayıda nakil aracı Adapazarı'na sevk edilmiş ve enkazı temizlemek için işçiler gönderilmiştir. Ayrıca İzmit Kızılay Cemiyeti Şubesi ve diğer hayır cemiyetleri de Adapazarı'na yardım ekipleri göndermiştir."[18] Bu arada İzmit Valisi Ziya Tekin, Kolordu Komutanı, Emniyet Müdürü, Jandarma Komutanı ile Sıhhiye Müdürü imdat treniyle Adapazarı'na gitmiş ve Adapazarı'na askeri müfrezeler de sevk edilmiştir.[19]

Eskişehir de Adapazarı'nın yardımına koşan iller arasında yer almış ve 20 Haziran gecesi deprem bölgesine üç adet yardım treni göndermiştir. Söz konusu trenlerin ilki saat 23.00'da hareket etmiş ve 8 doktorun yanı sıra çok sayıda hemşire, hastabakıcı, sıhhiye eri ile sağlık malzemesi götürmüştür. Aynı trenle Cer Atölyesi'nde çalışan bir mühendis ve 15 kişilik bir kazı ekibi de gönderilmiştir. Eskişehir'den hareket eden ikinci tren de 00.30'da yola çıkarılmış ve Adapazarı'na yeniden doktor, hemşire ile sıhhiye erlerinin yanı sıra ilaç, ekmek gaz ve fener götürmüştür. Üçüncü tren ise gece 03.45'te hareket etmiş ve bu trenle de ekmek, çadır, ilk yardım ekibi, vinç, çadır ve ordudan temin edilen ekmek, un, şeker, fasulye, pirinç, zeytinyağı, çay, tuz gibi gıda malzemelerinin yanı sıra kazma-kürek gibi enkaz kaldırma işlerinde kullanılacak malzemeler sevk edilmiştir.[20]

İzmit ve Eskişehir ile eş zamanlı yardım gönderen illerden biri de İstanbul olmuştur. İstanbul Valisi Lütfi Kırdar 20 Haziran gecesi yaptığı basın açıklamasında; depremi haber alır almaz Haydarpaşa Garı'nda bulunan bir imdat trenini hazırlayarak, söz konusu trenle sağlık personeli ve sıhhi malzeme gönderdiklerini ifade etmiştir.[21] Bolu'da da iki ilk yardım ekibi oluşturulmuş ve birincisi Belediye Başkanı'nın doğrudan doğruya Hendek'e, ikinci ekip de Düzce kaymakamının ve sıhhiye müdürünün başkanlığında Adapazarı'na gönderilmiştir. Bu ekipler içinde doktorların yanı sıra enkaz

[17] İçişleri Bakanı Hilmi Uran'ın 21 Haziran 1943 tarihli Meclis konuşması. **TBMM Zabıt Ceridesi,** Dönem: 7, Cilt: 3, s. 97.
[18] **Cumhuriyet,** 21 Haziran 1943.
[19] **Vatan,** 22 Haziran 1943; **Akşam**, 21 Haziran 1943.
[20] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Dönem: 7, Cilt: 3, s. 97.
[21] **Cumhuriyet,** 21 Haziran 1943.

kaldırma işlerini yapacak olan işçiler yer almıştır.[22] Ankara Kızılay Merkezi ise 20 Haziran gecesi saat 03:00'da hareket eden trenle 500 çadır, 500 takım tedavi paketi ve çok sayıda tetanos serumu, 21 Haziran sabahı da çeşitli masrafları karşılamak amacıyla 5.000 TL göndermiştir.[23]

Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere, depremin meydana gelmesinden sonra adeta bir seferberlik başlamış ve Adapazarı'ndaki felaketin olumsuz sonuçları asgari düzeye düşürülmeye çalışılmıştır. Yardım ekipleri bölgeye ulaşır ulaşmaz şehir halkıyla birlikte enkaz altında kalanların kurtarılması için büyük bir çaba harcamıştır.[24] İmdat trenlerinden biriyle 20 Haziran gecesi Adapazarı'na giden Akşam gazetesi İzmit muhabiri, yardım ekiplerinin hemen harekete geçerek, enkaz altından ölü ve yaralıları çıkarmaya başladıklarını; askerlerin, polislerin ve istihkâm kıtalarının da bu ekiplere yardım ettiğini aktarmıştır.[25]

Söz konusu yardım faaliyetlerinden hareketle bir çıkarımda bulunmak gerekirse hükümetin ve yerel yönetimlerin zaman kaybetmeden harekete geçtikleri ve çeşitli önlemler almaya çalıştıkları üzerinde durmak yerinde olacaktır. Çünkü yardım faaliyetleri Ankara merkezli ve koordineli bir şekilde organize edilirken, yerel yöneticiler de sorumluluk almaktan kaçınmamış ve mevcut durumdan vazife çıkararak yardım faaliyetlerine önemli katkılarda bulunmuştur. Kuşkusuz bu durum can kayıplarının artmasının önüne geçilmesi noktasında bir hayli yararlı olmuştur.

Zelzele felâketi ile harabeye dönen Adapazarından bir enkaz yığını

Vatan, 22 Haziran 1943

21 Haziran sabahı depremin hasar boyutu ve bilançosu daha net anlaşılmıştır. Adapazarı'na ulaşan basın mensupları deprem bölgesinde

[22] **Ulus**, 21 Haziran 1943.
[23] **Anadolu Ajansı Arşivi**, 1943_06_21_0003
[24] **Ulus**, 21 Haziran 1943.
[25] **Akşam**, 21 Haziran 1943.

karşılaştıkları manzarayı, mensup oldukları gazetelere ulaştırmış ve 22 Haziran 1943 tarihli gazetelerin hemen hepsi ilk sayfalarında bu gözlemlere yer vermiştir. Depremzedelerle yapılan röportajları doğrular nitelikte olan bu gözlemlere göre Adapazarı adeta bir mahşer yerine dönmüştür. Hükümet caddesindeki iş yerlerinin hemen hepsinin yıkıldığına dikkat çeken muhabirler, çok az sayıda binanın ayakta kalabildiğini ve bunların da Halkevi binası, Orta Mektep ve Askeri Hastane olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca vatandaşların depremin şokunda oldukları, yüzlerinde acı bir ifadenin mevcut olduğu ve çoğu vatandaşın evsiz kaldığı vurgulanmış, ölü ve yaralı sayısı ile yıkınla bina sayıları konusunda muhtelif rakamlara yer verilmiştir. Üzerinde durulan konulardan biri de depremin gündüz saatinde gerçekleşmiş olması ve buna bağlı olarak da hayatını kaybedenlerin sayısının düşük olmasıdır. Yıkımın boyutları üzerinden değerlendirmelerde bulunan muhabirler, depremin gece meydana gelmesi durumunda hayatını kaybeden kişi sayısının çok büyük rakamlara ulaşabileceği üzerinde durmuştur.[26]

Depremden hemen sonra Adapazarı'na giden İzmit Valisi Ziya Tekin, arama kurtarma çalışmalarını organize etmeye çalışmış ve kayıp sayısını asgari düzeye düşürmeye çalışmıştır. Vali, Vatan gazetesine yaptığı açıklamada 20 Haziran gecesinden 21 Haziran sabahına kadar yaşananları şu şekilde ifade etmiştir:

> "Şimdiye kadar enkaz altından 104 ölü çıkardık. Mütemadiyen de çıkarmaktayız. Gece İstanbul'dan, Eskişehir ve Ankara'dan imdat trenleri geldi. 200 yaralıyı ilk tedavileri yapıldıktan sonra İstanbul'a gönderdik. Gece yarısı Hendek'e de gittim. Orada da hasar büyüktür. Ölü adedini henüz tespit edemedik. Adapazarı'ndaki bütün hükümet daireleri ile banka binaları yıkıldı. Gece birkaç yerde ve elektrik fabrikasında yangın başlangıcı oldu ise de derhal söndürüldü. Adapazarı'nın Başlar Mahallesi, Erenler yolu, Yenicami semtlerinde hasar pek ehemmiyetli olmamıştır. Fakat kasabanın şimalinde olan Park, Hükümet civarı, Kömür pazarı, Soğan pazarı, Karaağaç dibi, Kuyu dibi, Dağ gibi, Tekeler mahalleleri ile Uzunçarşı'da hasar çok büyük olmuştur. Bilhassa Uzunçarşı'da sağlam tek bina kalmamıştır. Enkaz arasından çıkarılan ölüler arasında karyolasında yatan genç bir loğusa ile çocuğu, üç yavrusu ile birbirine sarılmış bir ana, diş tabibi Fahir, Profesör Köprülü Mehmed Fuad'ın hemşiresi Naciye Boynuk da vardır. Enstitü müdürü Bayan Fehamet ağır yaralıdır. Dün saat 13.30'dan sonra başlayan yağmur felaketzede Adapazarlılar için ikinci bir felaket olmuştur. Açıkta kalan halk sırılsıklam olmuş vaziyettedir. Yağmur o kadar şiddetle yağıyordu ki, suların tesiriyle Doğançay ve Geyve arasındaki yarma yıkılarak yolu kapamış, Adapazarı'na giden 8 numaralı katar Arifiye'de kalmıştır. Adapazarı'ndaki mahkûmlar dün akşam

[26] **Vatan**, 22 Haziran 1943; **Akşam,** 22 Haziran 1943; **Cumhuriyet,** 22 Haziran 1943; **Ulus,** 24 Haziran 1943.

treniyle İzmit'e nakledilmişlerdir. Postane yıkıldığı için telgraf muhaberatı açıkta temin ediliyor. İzmit ve Bolu'dan Adapazarı'na ekmek gönderilmişse de şehirde ekmek ve yiyecek sıkıntısı çok fazladır."[27]

Adapazarı'ndaki durumla ilgili ilk resmi açıklama ise İçişleri Bakanı Hilmi Uran tarafından 21 Haziran günü yapılmıştır. Depremden 20 Haziran 1943 akşamı saat 20.30'da haberdar olduğunu ifade eden Uran, depremin etkili olduğu alanları tespit etmeğe çalıştıklarını, ancak Adapazarı ile iletişim kuramadıklarını belirtmiştir. Adapazarı ile ancak gecenin ilerleyen saatlerinde iletişim kurabildiklerini ifade eden İçişleri Bakanı, kendilerine aktarılan malumatın çok vahim olduğunu ve elektrik ağı çöktüğü için Adapazarı'nın karanlıkta kaldığını vurgulamıştır. TBMM'ye gelmeden önce can kayıpları ve hasarın boyutlarına dair kendisine ulaşan son bilgileri de açıklayan Uran, depremin merkez üssünün Adapazarı olduğunu ancak İzmit, Geyve, Arifiye'de de hissedildiğini belirtmiştir. En büyük hasarın Adapazarı'nda yaşandığını ifade eden İçişleri Bakanı, kendisine ulaşan son verilere göre; 1096 ev ve 108 işyerinin tamamen yıkıldığını, 1007 ev ve 8 işyerinin zarar gördüğünü, Adapazarı'nda 86'sı erkek, 142'si kadın ve 57's, çocuk olmak üzere 285 kişinin hayatını kaybettiğini ifade etmiştir. Hendek ile ilgili bilgiler de paylaşan Uran, Hendek'te 800 ile 1000 arası binanın zarar gördüğünü, 25 ölü ve 100 yaralının olduğunu belirtmiştir.[28]

Deprem Sonrası Adapazarı Uzunçarşı[29]

Basına yansıyanlar, İzmit Valisi'nin paylaştığı bilgiler ve İçişleri Bakanı'nın açıklamalarından da anlaşılacağı üzere, hasarın boyutu ve ölü/yaralı sayısıyla ilgili olarak çelişkili rakamlar üzerinde durulmuştur.

[27] **Vatan,** 22 Haziran 1943.
[28] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Dönem: 7, Cilt: 3, s. 96-97.
[29] **https://tr.pinterest.com/pin/297941331577843673/** Erişim Tarihi: 11.08.2017.

Ancak açık olan gerçek, Adapazarı ve Hendek'in depremden dolayı büyük hasara uğramış olduğudur. Söz konusu hasarın yanı sıra, elektrik ağının çökmesi ve hastane binasının yıkılmış olması, bölgeye sevk edilen acil yardım ekiplerinin çalışma koşullarını zorlaştırmıştır. Bunun üzerine bir yandan elektrik ağı tamir edilmeye çalışılmış, diğer yandan da arama kurtarma çalışmalarına hız verilerek, depremden etkilenmeyen nadir yapılardan biri olan Halkevi binası hastaneye dönüştürülmüş ve ilk müdahaleler burada yapılmaya başlanmıştır.[30] Ancak sıkıntılar bununla da kalmamış ve 21 Haziran günü saat 14.00'da başlayarak bir sonraki güne kadar aralıksız devam eden yağmur, hem depremzedeler için hem de ilk yardım ekipleri için büyük zorluklar doğurmuştur. Yağmur ve fırtınanın etkisiyle enkaz halindeki binalarda arama kurtarma işleri gittikçe zorlaşırken, çadırlara henüz yerleştirilemeyen vatandaşlar yoğun yağışa maruz kalmış, kurulan çadırların çoğunu da su bastığı için kullanılamayacak duruma gelmiştir. Bunun üzerine çadırlar yerlerinden sökülerek Çark Mesiresi olarak isimlendirilen piknik alanına yeniden kurulmuştur.[31]

Durumun ciddiyeti karşısında konuyla ilgili çalışmalarını hızlandıran Şükrü Saraçoğlu Hükümeti, depremin olumsuz sonuçlarını hafifletmek için Bayındırlık Bakanlığı bünyesinde bir komisyon kurulmasını kararlaştırmıştır. Oluşturulan komisyonun deprem bölgesinde izlenecek yol haritasıyla ilgili hazırladığı rapor, 22 Haziran 1943 günü yapılan toplantıda görüşülmüş ve şu kararlar alınmıştır:

> "1-Kış gelmeden evvel halkın tamamen çatı altına alınması ve kışın amme hizmetlerinin haleldar olmaması hususlarının temini en başta alınacak tedbirlerden olduğu ve kasabalıların yerlerinde kalmaları muvafık görüldüğü cihetle; halktan mesken ve diğer binalarını kendi vasıtalarıyla yapmak iktidarında olanlara teknik yardımlarda bulunulması ve kolaylık gösterilmesi, binalarının zaruri tamirlerini veya muvakkat meskenlerini kısmen veya tamamen yapamayacakları tespit edilen muhtaçlara da Kızılayca gereken para yardımları yapılması.
>
> 2- Amme hizmeti ifa eden dairelerin en kısa bir zamanda yerleşmesini temin edecek lüzumlu tamirat ve inşaatın alakalı dairelerin tahsisatlarından sarf edilmek suretiyle 2490 sayılı kanunun 50'inci maddesi hükmüne tevfikan emaneten icrası.
>
> 3-Memurlardan meskenleri harap olanlar için de yine amme hizmetinin haleldar olmamasını teminen yapılacak muvakkat inşaatın veya bunu kendileri yapacak olanlar hakkında icap eden yardımın Kızılayca temini ve bütün bu işlerin Nafıa Vekâletince tanzim ve icrası ve alakalı Vekâlet ve teşekküllerce

[30] **Anadolu Ajansı,** 1943_06_22_0008.
[31] **Akşam,** 22 Haziran 1943

Nafıa Vekâletinin bu hususlar için vaki olacak müracaatlarının ehemmiyet ve müstaceliyetle yürütülmesi."[32]

Alınan kararlar ışığında bir değerlendirme yapmak gerekirse Şükrü Saraçoğlu Hükümeti'nin depremden zarar gören Adapazarı'nda hayatın normale dönmesini ve bölgenin yeniden imar edilmesini hedeflediği görülmektedir. Hem sivil vatandaşlara hem de devlet memurlarına yardım edilmesini ve konutların yeniden inşa edilmesini öngören planlamada kamu hizmetlerinde yaşanacak olası aksamaların önüne geçilmesi amaçlandığı gibi, muhtemel göçlerin engellenmesi de öngörülmüştür. Ancak 23 Haziran 1943 Akşam gazetesine göre, göçlerin önüne geçilememiş ve üç gün içerisinde evleri yıkılan 600 civarında aile Adapazarı'ndan göç etmiştir.[33]

İçişleri Bakanı Hilmi Uran da söz konusu kararın alındığı gün, 22 Haziran gecesi, Adapazarı'na gitmiş ve 23 Haziranda deprem bölgesinde incelemelerde bulunmuştur. Anılarında depreme dair bilgilere yer veren Uran, Adapazarı'na trenle gittiğini, ancak şiddetli yağmurdan dolayı tren yolunun bozulduğunu ve yolculuğun zor şartlar altında gerçekleştiğini aktarmaktadır. Adapazarı'nda karşılaştığı manzarayı da tasvir eden Uran, Halkevi binasının yaralılar için tahsis edildiğini, evleri yıkılan veya evlerine girmeye cesaret edemeyen vatandaşların çadırlarda veya açıkta kaldıklarını belirtmektedir.[34] Hilmi Uran, Adapazarı'na gelir gelmez yerel yöneticilerle ve Kızılay temsilcileriyle bir toplantı yapmış ve alınacak önlemler ile izlenecek yol belirlenmiştir.[35] İçişleri Bakanı, basın mensuplarına verdiği demeçte; Adapazarı ve Hendek'te o ana kadar tespit edilen ölü sayısının 346 olduğunu belirtmiştir. Yardım faaliyetlerinin her iki yerleşim yerinde tüm hızıyla devam ettiğini de ifade eden Uran, enkazın kaldırılmasının ve Adapazarı ile Hendek'in yeniden imar edilmesinin biraz zaman alabileceğini belirterek, bu süreçte herkesin sabırlı olmasını rica etmiştir.[36]

[32] **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** 030.18.01.02.102.56.3
[33] **Akşam**, 23 Haziran 1943.
[34] Hilmi Uran, **Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950),** İş Bankası Yay., İstanbul, 2008, s. 328.
[35] **Ulus,** 24 Haziran 1943
[36] **Ulus,** 22 Haziran 1943; **Akşam**, 22, 24 Haziran 1943.

İçişleri Bakanı Hilmi Uran Adapazarı'nda[37]

Arama kurtarma çalışmaları ile yardımlar artçı depremlerin devam ettiği 23, 24 ve 25 Haziran 1943'te yoğun bir şekilde devam etmiştir. Bu çerçevede 22 Haziran'da İstanbul'dan Adapazarı'na doktor, ilaç, malzeme, hasta bakıcı ve on bin ekmek gönderilmiştir. Bu arada İzmit de yardımlarına devam etmiştir. Adapazarı'nda yeniden fırın kurulup ekmek çıkarılıncaya kadar İstanbul'dan ekmek gönderilmeye devam edilmesi kararlaştırılmıştır. İstanbul'dan gönderilen ekmek, Toprak Ofisi'nin İstanbul için tahsis ettiği gündelik undan yapıldığından, İstanbul'da ekmek sıkıntısı olmaması için gündelik un miktarının arttırılması hakkında Toprak Ofisi nezdinde girişimde bulunulmuştur.[38] Kızılay Merkezi de ilk gönderdiği 500 çadırdan sonra 700 çadır daha göndermişse de yoğun yağmur nedeniyle trenlerin yolda kalarak yardımın gecikme ihtimali göz önünde bulundurularak, Etimesgut'tan Kızılay kamyonlarıyla Hendek'e 300 çadır daha gönderilmiştir.[39] Deprem bölgesindeki felaketzedelere yiyecek ve içecek de dağıtmaya devam eden Kızılay'ın kurduğu çadır sayısı 23 Haziran günü 1200'ü bulmuştur.[40] Çadırların yanı sıra Devlet Demiryolları İdaresi de Adapazarı'na 30 portatif ev (prefabrik konut) göndermiştir.[41]

Bunların yanı sıra İzmit'ten gelen bir aşçı ekibi Yenicami civarında halka sıcak yemek vermeye başlamıştır. Ekibi idare eden Emin Terzioğlu,

---

[37] **http://www.akyazi.net/sanal-kahramandan-sakarya-paylasimlari-27806h.htm** Erişim Tarihi: 11.08.2017.
[38] **Akşam,** 23 Haziran 1943.
[39] **Anadolu Ajansı,** 1943_06_22_0008
[40] **Ulus**, 23 Haziran 1943; **Akşam**, 23 Haziran 1943.
[41] **Vatan**, 25 Haziran 1943.

günde bir defaya mahsus olmak üzere 1.000 kişilik yemek dağıtabilecek imkâna sahip olduklarını ifade etmiştir. Bu arada Karaağaç mahallesinde ikinci bir aşevi daha kurulmuş ve şehrin çeşitli yerlerinde açılan dört ekmek fırınının yanı sıra bazı iş yerlerinde de gıda malzemeleri satılmaya başlanmıştır.[42]

Depremden Sonra Kurulan Çadırlara Yerleştirilen Bir Aile[43]

Adapazarı Belediye Başkanı Ahmet Abacı da mevcut durumla ilgili olarak 25 Haziran'da basın mensuplarına birtakım açıklamalarda bulunmuştur. Adapazarı'nda arama kurtarma çalışmalarını yürütmek üzere üç ayrı ekip oluşturulduğunu belirten Belediye Başkanı; birincisinin enkazı temizlemekle, ikincisinin yıkılması gereken tehlikeli binaları yıkmakla, üçüncüsünün de arama kurtarma işleriyle görevlendirildiğini ifade etmiştir. Adapazarı'nda hayatın normale dönmesi için çabaladıklarını da vurgulayan Abacı, yıkılmamış olan işyerlerinin açılmaya başladıklarını, şehrin ana caddesine 25 Haziran akşamı itibariyle elektrik verileceğini, ancak evlere elektrik vermenin hâlâ mümkün olmadığını belirttikten sonra bazı yerleşim yerlerine de kısmen su temin edildiğini belirtmiştir. Civar illerden yapılmakta olan yardımların devam ettiğinin de altını çizen Belediye Başkanı, bu yardımlar sayesinde birçok ihtiyacın karşılandığını, bundan dolayı da Adapazarı halkının yardımda bulunanlara minnettar olduğunu vurgulamıştır.[44]

[42] **Akşam**, 23, 25 Haziran 1943.
[43] **http://www.sakaryayenihaber.com/bir-cogunu-hic-gormedeniz-iste-eski-adapazari-galerisi-71489-58.html** Erişim Tarihi: 11.08.2017.
[44] **Akşam**, 26 Haziran 1943.

Bu noktada üzerinde durulması gereken konulardan biri de Adapazarı ve Hendek için yapılan yardımların devlet yardımlarıyla sınırlı kalmamış olmasıdır. Eminönü Halkevi'nin 21 Haziran'da basın aracılığıyla duyurduğu ve organize ettiği yardım kampanyası oldukça ilgi görmüş ve Adapazarı ile Hendek'e gönderilmek üzere hem kişisel hem de kurumsal bazda çeşitli yardımlar yapılmıştır. Bu yardımlar nakit olabildikleri gibi deprem bölgesinde ihtiyaç duyulabilecek giyim-kuşam, temizlik ve gıda maddelerinden de oluşmuştur. Zira Eminönü Halkevi, dört-beş günlük süre içerisinde yaklaşık 7000 liranın yanı sıra çorap, sabun ve un gibi depremzedelerin ihtiyaçlarını karşılayacak yardımlar toplamıştır.[45] Eminönü Halkevi'ne yapılan yardımların yanı sıra İstanbul Kızılay Şubesi'ne de Adapazarı ve Hendek için çeşitli yardımlar yapılmıştır. Bu çerçevede İstanbul Kızılay şubesine 5.000 TL nakdin haricinde çeşitli özel kuruluşlar tarafından sabun, peynir, zeytin ve çorap gibi gıda ve temel ihtiyaç malzemesi yardımları da yapılmıştır.[46] Bu süreçte diğer illerde de Adapazarı'na yardım kampanyaları düzenlenmiştir. Konyalılar 500 lira, Denizlililer de 450 lira yardımda bulunmuş, Vakıflar Genel Müdürlüğü ise Adapazarı ve Hendeklilere dağıtılmak üzere Kızılay'a 2.000 kilogram zeytinyağı vermiştir.[47] Bunların yanı sıra Bozüyüklüler 2000 ekmek göndermiş ve 3500 lira bağışta bulunmuş, Polatlılılar da 3400 lira bağışta bulunmuştur.[48] Söz konusu yardımlar savaşa girilmemiş olmasına rağmen savaş yorgunu olan Türk toplumundaki dayanışma anlayışının ne denli güçlü olduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Adapazarı-Hendek depremi iç kamuoyunda olduğu gibi dış kamuoyunda da yankı uyandırmıştır. ABD Ayan Meclisi çoğunluk lideri Berkeley, Adapazarı depreminden dolayı Türkiye'de yaşanan acıyı derinden hissettiklerini ifade etmiş ve Amerika'nın depremzedeler için her türlü yardımda bulunabileceğini vurgulamıştır.[49] Bunun yanı sıra İngiltere yönetimi bir geçmiş olsun mesajı yayınlamış ve Bulgaristan Hükümeti Türkiye Büyükelçisi Vasfi Menteş'e geçmiş olsun dileklerini iletmiştir.[50] Deprem, Suriye ile Lübnan'da da yankı uyandırmış ve Trablusşam Müslümanları, Haşim Takkak liderliğinde bir araya gelerek topladıkları imzalı geçmiş olsun dileklerini, Türkiye'nin Beyrut Başkonsolosluğuna teslim etmiştir.[51] Bu tür geçmiş olsun dileklerinin ve mesajlarının yanı sıra

[45] **Akşam,** 22-26 Haziran 1943.
[46] **Akşam,** 23-27 Haziran 1943.
[47] **Ulus,** 29 Haziran 1943.
[48] **Vatan,** 25 Haziran 1943.
[49] **Akşam,** 24 Haziran 1943.
[50] **Cumhuriyet,** 23 Haziran 1943.
[51] **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** 030.10.265.791.48

Adapazarı ve Hendek'e birtakım dış yardımlar da yapılmıştır.[52] Romanya Başbakanı Antonescu, 1 Milyon Ley yardımda bulunmuş, Yeni Zelanda Kızılhaçı, Kızılay'a 500 İngiliz lirası göndermiş ve Macar Ticaret Ataşesi Doktor Çiki de İstanbul Valisi Lütfi Kırdar'ı ziyaret ederek kendisi ve ticaret ataşeliğinde çalışanlar adına 1.000 TL yardımda bulunmuştur.[53]

Bu arada İçişleri Bakanı Hilmi Uran, Adapazarı ve Hendek'teki incelemelerinden sonra Ankara'ya dönmüş ve 25 Haziran'da TBMM'de yaptığı konuşmada son veriler hakkında bilgi vermiştir. Adapazarı, Hendek ve civar köylerde 346 kişinin hayatını kaybettiğini ifade eden Uran, depremin yüksek şiddette meydana geldiğini vurgulamış ve yer sarsıntısının gece saatlerine denk gelmemesinin daha büyük kayıpların önüne geçtiğini belirtmiştir. Hayatını kaybedenlerin çoğunun kadınlardan ve çocuklardan oluştuğunu da belirten Uran, bunu deprem anında erkeklerin evde olmamasına bağlamış ve hayatını kaybeden erkeklerin çoğunun yıkılan kahvehanelerden çıkarıldığını söylemiştir. Depremden sonraki ilk müdahalelerin zaman kaybedilmeden yapıldığına da dikkat çeken Uran, depremzedelerin bir kısmının Adapazarı'nda kurulan hastanelerde tedavi altına alındığını, ağır yaralıların da trenlerle İstanbul'a gönderildiğini belirtmiştir.[54]

Nihai olarak yapılan tespitlere göre de; Adapazarı-Hendek depremi 6,6 büyüklüğünde gerçekleşmiş ve 9 şiddetinde hissedilmiştir. Deprem sonucunda 297'si Adapazarı'nda, 49'u da Hendek'te olmak üzere toplam 346 kişi hayatını kaybetmiş ve 700 kişi yaralanmıştır.[55] Ancak İçişleri Bakanı Hilmi Uran ve basın, hayatını kaybedenlerin 346 kişi olduğuna dikkat çekerken, Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi'nin tespitlerine göre hayatını kaybedenlerin sayısı 336'dır.[56] Bunun yanı sıra hasarlı bina sayısında da çelişkili bilgiler bulunmaktadır. Kandilli Rasathanesi, hasarlı bina sayısını 2240 olarak tespit etmiş,[57] ancak Akşam gazetesi yazarlarından Cemaleddin Bildik, 24 Haziran'da yayınlanan köşe yazısında Adapazarı'ndaki 8.000 binadan 1820 dükkân, mağaza ve depo ile 5 tanesi resmi kurum olmak üzere 3000 binanın yıkıldığını belirtmiştir. Arta kalan yapılardan 3000 tanesi ise çatlamış veya yan yatmış, dolayısıyla da

[52] **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** 030.10.265.791.45
[53] **Akşam,** 26 Haziran 1943.
[54] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Dönem: 7, Cilt: 3, s. 116-117.
[55] **Ulus,** 25 Haziran 1943; **Akşam**, 25 Haziran 1943.
[56] **http://web.archive.org/web/20111208155500/http:/www.koeri.boun.edu.tr:80/sismo/default.htm** Erişim Tarihi: 17. 08. 2017.
[57] **http://web.archive.org/web/20111208155500/http:/www.koeri.boun.edu.tr:80/sismo/default.htm** Erişim Tarihi: 17. 08. 2017.

kullanılamayacak derecede zarar görmüş ve ancak 200 kadarı sağlam kalabilmiştir.[58] Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın raporuna göre ise deprem nedeniyle yıkılan ya da onarılamayacak oranda zarar gören yapı sayısı 5975, onarılabilecek yapı sayısı ise 4361'dir.[59]

Kızılay ekiplerinin ihtiyaçları karşılama konusunda yoğun bir mesai harcadığını da ifade eden İçişleri Bakanı, ilk müdahalelerin yanı sıra ilk günden itibaren yemek ve gıda malzemeleri dağıtılmaya başlandığının altını çizmiştir. Uran'ın işaret ettiği noktalardan biri de Adapazarı'nda hayatın normale dönmesi yönündeki çalışmalara hız verildiği olmuştur. Uran, bu çerçevede oluşturulan ekipler tarafından enkazın temizlenmeye çalışıldığını ve sağlam kalan işyerlerinin faaliyete geçmesi için çaba harcandığını vurgulamıştır. Bu çalışmalardan sonra sıranın Adapazarı ve Hendek'in yeniden inşasına geleceğini de belirten Uran, kısa süre içinde her iki yerleşim merkezi için birer yeni imar planının hazırlanacağını ve evleriyle iş yerlerini yeniden inşa etmek isteyen vatandaşlara her türlü kolaylığın sağlanacağını ifade etmiştir. Uran'ın açıklamasında yer alan önemli konulardan biri de Saraçoğlu Hükümeti'nin aldığı bir karar olmuştur. Bu karara göre Hükümet; Adapazarı ve Hendek'te yaşayan vatandaşların dar gelirli oldukları yönünde karar almış ve Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından verilen ekmeğe buna göre fiyat belirlemiştir.[60] Adapazarı Belediye Başkanı Ahmet Abacı da, basın mensuplarına verdiği röportajda, Adapazarı ve Hendek'te 600 gram ekmeğin 27 kuruşa satılacağını ifade etmiştir.[61]

Enkaz temizleme ve hasar tespit işlemleri devam ederken, İçişleri Bakanı'nın işaret ettiği yönde gelişmeler de yaşanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda ilk olarak İstanbul Rasathanesi müdür yardımcısı liderliğindeki bir ekip 27 Haziran'da Adapazarı'na gitmiş ve yeni imar planının hazırlanması için ilk incelemeleri yapmıştır.[62] Ardından da Şükrü Saraçoğlu Hükümeti harekete geçmiş ve Adapazarı ile Hendek'in yeniden inşa edilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Bu çerçevede 4498 sayılı kanunla Bayındırlık Bakanlığı bütçesinde bir değişiklik yapılmış ve "Adapazarı, Hendek, Erbaa ve Niksar Zelzele Mıntıkalarında Yapılacak İşler ve Yardımlar" ismiyle açılan 618/A faslıyla 1.500.000 lira fon oluşturulmuştur.[63] Burada dikkat

[58] Cemaleddin Bildik, "Adapazarı Faciası", **Akşam,** 24 Haziran 1943.

[59] Akt. Bülent Özmen, "Düzce-Bolu Bölgesinin Jeolojisi, Diri Fayları ve Hasar Yapan Depremleri", **12 Kasım 1999 Düzce Depremi Raporu,** (Ed. Bülent Özmen-Günruh Bağcı), Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü Deprem Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 2000, s. 11.

[60] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Dönem: 7, Cilt: 3, s. 116-117.

[61] **Akşam,** 26 Haziran 1943.

[62] **Akşam,** 28 Haziran 1943.

[63] **http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5515.pdf** Erişim Tarihi, 21 Ağustos 2017.

çeken nokta açılan faslın isminden de anlaşılacağı üzere Adapazarı ve Hendek ile birlikte 1942 yılının sonunda meydana gelen Erbaa depremi[64] için ortak bir harcama planlaması öngörülmüş olmasıdır.

Resmi yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla Adapazarı ve Hendek'te bir yandan enkaz kaldırma çalışmaları sürdürülmüş bir yandan da bölgede yaşayan vatandaşların evlerini ve iş yerlerini yeniden inşa edebilmeleri için devlet tarafından yardımlar yapılmaya başlanmıştır. Bayındırlık Bakanlığı bütçesinde oluşturulan 1.500.000 liralık fonun yanı sıra Hükümet, 11 Eylül 1943 tarihinde aldığı bir kararla; Adapazarı ve civarında meydana gelen depremde evleri, işyerleri, ahırları ve samanlıkları yıkılan vatandaşlara yeniden yapacakları inşaatlar için bedava kerestelik verilmesi öngörülmüştür.[65]

Dikkat çeken bu gelişmelerden sonra çeşitli tarihlerde alınan kararlarla 1.500.000 liralık fon kullanılmış ve Adapazarı ile Hendek'in yeniden imarı için değerlendirilmiştir. Hükümetin 16 Aralık 1943 tarihinde aldığı diğer bir karara göre, 1.500.000 liralık fonun 350.000 lirası başlanan işlerin tamamlanması ve elektrik-su gibi kamu hizmetlerinden zarar görmüş olanların onarılması için belediyelere dağıtılmak üzere Kızılay'a aktarılmıştır.[66] 18 Aralık 1943 tarihli diğer bir kararda ise fonun 10.000 liralık kısmının deprem bölgesinde hizmet verecek olan memurların tahsisatlarına ayrılması kararlaştırılmıştır.[67] Hükümetin 21 Haziran 1944 tarihli bir diğer kararında ise fondan Erbaa'daki imar işleri için ayrılan 150.000 liranın 50.000 lirasının Adapazarı ve Hendek'teki istimlak ve inşaat işlerine aktarılması öngörülmüştür.[68]

Bu bilgilerden hareketle Adapazarı-Hendek ve Erbaa-Niksar depremleri için oluşturulan 1.500.000 liralık fonun Adapazarı, Hendek, Erbaa ve Niksar arasında bölüştürüldüğünü ifade etmek gerekir. Ancak fonun tamamının kullanılıp kullanılmadığı, ya da yeterli gelip gelmediği konusunda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte Eylül ayı itibariyle deprem bölgesinde yaşayan vatandaşların yeni konutlarını inşa ederken bu fonla desteklendiğini, belediyelerin de kamu hizmetlerini gerçekleştirebilmeleri için bu fondan yararlanmaya başladıklarını belirtmek yerinde olacaktır.

---

[64] 20 Aralık 1942 tarihinde ve 9 Şiddetinde meydana gelen Erbaa (Tokat) Depremi, 3000 kişinin hayatını kaybetmesine ve 32000 binanın yıkılmasına veya hasar görmesine neden olmuştur. **http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/** Erişim Tarihi, 21 Ağustos 2017.

[65] **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** 030.18.01.02.103.67.14

[66] **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** 030.18.01.02.104.10

[67] **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** 030.18.01.02.104.5.7

[68] **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** 030.18.01.02.105.42.3

Bu arada Diyanet İşleri Başkanlığı 8 Şubat 1944 tarihinde müftülüklere gönderdiği talimatta deprem konusuna dikkat çekmiştir. Talimatta depremlerde hayatını kaybeden vatandaşların şehit sayılacağı vurgulandığı gibi, zarar görenlere yardım edilmesi gerektiği, bunun dini olduğu kadar insani bir görev olduğu üzerinde durulmuş ve namazlardan sonra camilerde verilen vaazlarda bunlara yer verilmesi öngörülmüştür.[69] Böylelikle toplumdaki birlik beraberliğin arttırılması hedeflenmiş, depremden etkilenen bölgelerin ve insanların moralleri yüksek tutulmaya çalışılmış ve bir an önce normal yaşamlarına dönmeleri için yardımda bulunulması telkin edilmiştir.

Sonuç

Jeolojik yapısı ve jeodinamik konumundan dolayı çok sayıda aktif fay hattına sahip olan Türkiye, dünya üzerinde depremlerin en yoğun yaşandığı ülkelerden biridir. Kuzey Anadolu Fay Hattı sınırları içinde yer alan, düşük eğimli ve faylanma oranı yüksek olan Adapazarı havzası da çok sayıda depreme sahne olmuştur. 20 Haziran 1943 tarihli Adapazarı-Hendek depremi bunların ilki olup, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk büyük depremleri arasında yer almıştır. Dahası bu deprem ilerleyen tarihlerde meydana gelen yer sarsıntılarının habercisi olma özelliğine sahiptir. Çünkü Erzincan depreminden kısa bir süre sonra meydana gelen Adapazarı-Hendek depremiyle Kuzey Anadolu fay hattının hareketli olduğu anlaşılmıştır.

6,6 şiddetinde meydana gelen ve 9 şiddetinde hissedilen deprem birçok ilde etkili olmuş, ancak merkez üssü Adapazarı-Hendek olduğu için burada büyük bir yıkıma neden olmuş ve deprem nedeniyle Adapazarı'nın neredeyse tamamı yıkılmıştır. Bununla birlikte depremin Haziran ayında, Pazar günü ve saat 18.30 gibi erken bir saatte gerçekleşmesinin etkisiyle, can kaybı tahminlerin altında yaşanmıştır. Can kayıplarının beklenen rakamların altında olmasında, insanların deprem anında piknik alanlarında ve dışarıda bulunması etkili olmuştur. Aksi takdirde, kısa bir süre önce Erzincan'da olduğu gibi, deprem gece saatlerinde gerçekleşmiş olsaydı can kayıpları çok daha fazla olurdu.

Depremin gerçekleştiği gün itibariyle başlayan yardım faaliyetleri de önemli bir yere sahiptir. Ankara, Eskişehir, İzmit ve İstanbul başta olmak üzere yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin gerçekleştirdiği yardımlar, hem arama kurtarma çalışmaları hem de deprem sonrasında hayatın normale döndürülme çabaları açısından oldukça değerlidir. Eminönü Halkevi'nin başlattığı yardım kampanyasına her kesimden insanların destek

[69] **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,** 051.V33.4.30.6.

vermesi ve çeşitli illerde toplanan yardımların Adapazarı ve Hendek'e gönderilmesi, toplumdaki birlik ve beraberlik ruhunun ne denli gelişmiş olduğunu göstermektedir.

Bütün dikkatlerin İkinci Dünya Savaşı'na odaklandığı, dolayısıyla da askeri, ekonomik ve diplomatik açılardan hassas dengelerin geçerli olduğu bir sırada meydana gelen deprem, hükümeti de harekete geçirmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Adapazarı depreminin olumsuz etkilerini asgari düzeye indirmek için çaba harcamıştır. İçişleri Bakanı Hilmi Uran'ın deprem bölgesini ziyaret etmesi, deprem sonrası çalışmaları organize etmeye çalışması ve ardından da Kızılay aracılığıyla yapılmakta olan yardımların düzenli bir şekilde yürütülmesini takip etmesi bu durumun somut göstergeleridir. Önemli noktalardan biri de Adapazarı ve Hendek'in afet bölgesi olarak kabul edilmesi ve yapılmakta olan çalışmalar için Bayındırlık Bakanlığı bütçesinde değişiklik yapılarak 1.500.000 liralık fon oluşturulmasıdır. Askeri harcamaların had safhada olduğu bir dönemde böyle bir fon oluşturularak, Adapazarı'nda gündelik yaşamın normale dönmesi ve Adapazarlıların yaralarının hafifletilmesi amaçlanmıştır. Zira ev ve işyerleri yıkılan depremzedelere ayni ve nakdi devlet yardımları yapılmış ve böylelikle hem hayatın normale dönmesi sağlanmaya çalışılmış hem de olası göçlerin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Depremin hemen ardından yeni bir imar planının yapılması için çalışmaların başlatılması da iktidarın deprem bölgesine verdiği önemin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Hükümetin depremin ardından, meydana gelen hasarı ortadan kaldırmak için olaya anında müdahale etmesi ve yaşanan sorunları çözmek konusunda çaresizliğe düşmemiş olması, hükümetin bu tür doğal afetlere karşı hazırlıklı olduğu şeklinde yorumlanabilir. Elde somut bir veri olmamakla birlikte, hükümetin bu doğal afete yaklaşımı düşünüldüğünde 1939 yılında yaşanan Erzincan depreminden gerekli dersleri çıkardığı ve organizasyon konusunda daha başarılı olduğu ileri sürülebilir.

Ancak 1943 depreminden sonra bölgede meydana gelen depremlerin – özellikle de 1999 Gölcük depreminin- acı bilançosu göz önünde bulundurulduğunda, bu depremden sonra yeterli düzeyde önlemlerin alınmadığını belirtmek yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Anadolu Ajansı Arşivi

Resmi Yayınlar

TBMM Tutanakları

Resmî Gazete

Kitaplar

Deprem, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1986.

Türkiye'de Deprem Gerçeği ve TMMOB Makine Mühendisleri Odasının Önerileri (Oda Raporu), (2. Baskı), Ankamat Matbaacılık, Ankara, 2012.

Uran, Hilmi, **Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950),** İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008.

Makaleler

Dolunay, Şenol, "Deprem, Dünya ve Türkiye", **Türk Yurdu,** Kasım 1999, Cilt: 19, Sayı: 147.

Haçin, İlhan, "1939 Erzincan Büyük Depremi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** Sayı: 88, Mart 2014.

Ketin, İhsan, "San Andreas ve Kuzey Anadolu Fayları Arasında Bir Karşılaştırma", **Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni,** Nisan 1976.

Hoşgören, M. Yıldız, "İstanbul ve Deprem", **Türk Coğrafya Dergisi,** Sayı: 35, İstanbul, 2000.

Özmen, Bülent, "Düzce-Bolu Bölgesinin Jeolojisi, Diri Fayları ve Hasar Yapan Depremleri", **12 Kasım 1999 Düzce Depremi Raporu**, (Ed. Bülent Özmen-Günruh Bağcı), Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü Deprem Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 2000.

Tuğluoğlu, Fatih, "1939 Büyük Anadolu Zelzelesi ve Erzincan Vilayetinde Yardım Faaliyetleri", **Turkish Studies,** Volume 7, İssue 4, December 2015.

Yalçın, Hilal vd., "Türkiye ve Yakın Çevresinin Aktif Fay Hatları Veri Bankası ve Deprem Tehlikesinin Araştırılması", **Hacettepe Üniversitesi Yerbilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Bülteni,** 34(3), 2013.

Süreli Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Ulus

Vatan

Tezler

Aktuna, Zeynep, **Dikmen Köyü (Hendek-Adapazarı) Çevresi Olası Polimetalik Cevherleşmesi ve Ayrışım Zonu Çevresel Etkileri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü), İstanbul, 2006.

İnternet Kaynakları

http://www.jeotermal.com/dokumanlar/dosyalar/aktif_tektonik.pdf.(Erişim Tarihi: 21 Temmuz 2017)

http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/genel-bilgiler/.(Erişim Tarihi: 21 Temmuz 2017)

http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/bilgi/tDeprembolgeleri.htm.(Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2017)

https://tr.pinterest.com/pin/297941331577843673/(Erişim Tarihi: 11.08.2017)

http://www.akyazi.net/sanal-kahramandan-sakarya-paylasimlari-27806h.htm(Erişim Tarihi: 11.08.2017)

http://www.sakaryayenihaber.com/bir-cogunu-hic-gormedeniz-iste-eski-adapazari-galerisi-71489-58.html (Erişim Tarihi: 11.08.2017)

http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5515.pdf (Erişim Tarihi, 21 Ağustos 2017)

http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/ (Erişim Tarihi, 21 Ağustos 2017)

http://web.archive.org/web/20111208155500/http:/www.koeri.boun.edu.tr:80/sismo/default.htm.(Erişim Tarihi: 17. 08. 2017)

http://web.archive.org/web/20111208155500/http:/www.koeri.boun.edu.tr:80/sismo/default.htm(Erişim Tarihi: 17. 08. 2017)